

A szabadság jogi fogalma.

Írta: BÚZA LÁSZLÓ.

A szabadságnak két faja van: az egyéni és a politikai szabadság. A politikai szabadság a nemzet önkormányzatát jelenti, azt, hogy az államhatalom nem mint idegen hatalom áll a polgárok felett, hanem ők maguk is részt vesznek annak gyakorlásában, parlamenti képviselőket választanak, gyakorolják az önkormányzat jogát, mint esküdtek befolyanak az igazságszolgáltatásba stb. A politikai szabadság annál nagyobb, minél nagyobb mértékben vesznek részt a polgárok az államügyek intézésében s minél nagyobb tömege van a polgároknak politikai jogokkal felruházva.

Mi a következőkben az egyéni szabadság kérdésével foglalkozunk. Az egyéni szabadság lényege abban áll, hogy az állam nem akadályozhatja meg, hogy azt tegyünk, amit tenni akarunk. Ma az államhatalom nem rendelkezik a polgárokkal feltétlenül, korlátjai vannak, amelyek határt szabnak az állam beavatkozásának. Ahol az állam beavatkozása véget ér, ott kezdődik az egyéni szabadság, a status libertatis, az a cselekvési kör, melyben akaratunkat tetszés szerint érvényesíthetjük.

Az egyéni szabadság annak következtében áll elő, hogy az állam saját hatalmát az egyesekkel szemben korlátozza. Nem a polgárokat ruházza fel bizonyos képességekkel, mert hiszen nem az államtól kapjuk azt a képességet, hogy járni, beszélni, írni tudunk, hogy vallásos érzéseink vannak s azokat culturcselekmények útján külsőleg is ki tudjuk fejezni; ezek, hogy úgy mondjuk, természetből nyert képességei az embernek.

Az egyéni szabadság nem a polgárokat ruházza fel új

képességekkel, hanem az államot, illetőleg azokat a szerveket, amelyek az államhatalom gyakorlására hivatva vannak, fosztja meg bizonyos képességtől, t. i. attól, hogy a polgárok számra biztosított szabad cselekvési körön belül megakadályozzák azok akaratának szabad érvényesülését.

Az állam, amikor szerveinek a hatáskörét megállapítja, bizonyos képességekkel ruházza fel őket. Ezekkel a képességekkel pl., hogy a bíró ítékezhetik, a rendőr letartóztathat valakit, a közigazgatási hatóság elrendelheti egy közveszélyes épület lebontását stb., már nem a természetnél fogva rendelkeznek az illetők, ezeket az állam adja nekik s az egyéni szabadság éppen abban áll, hogy az állam ezeket az általa adott képességeket korlátok közé szorítja, illetőleg – helyesebben szólva – bizonyos határokon túl nem adja meg szerveinek a beavatkozásra a képességet.

Az egyéni szabadság lényege tehát nem az, hogy az egyesek tehetnek valamit, hanem, hogy az állami szervek nem tehetnek valamit. A személyes szabadság lényege pl. nem abban áll, hogy oda mehetek, a hová akarok, hanem, hogy az állami szervek nem kényszeríthetnek engem arra, hogy Budapesten vagy Kolozsvárt tartózkodjam, vagy hogy Kassán vagy Miskolczon ne tartózkodjam. A vallásszabadság nem azt jelenti, hogy tetszés szerint választhatom meg vallási meggyőződésemet s azt külső cselekmények által is kifejezhetem, hanem, hogy az állami hatóságok nem írhatják elő, hogy református vagy római katolikus legyek vagy hogy részt vegyek ennek vagy annak a vallási szertartásnak a végzésében.

Az egyéni szabadság lényegét az állami szerveknek ez az incompetenciája képezi. Az úgynevezett szabadságjogok, minő a vallásszabadság, a sajtószabadság, a tanszabadság csak reflexei azoknak a közjogi szabályoknak, amelyek az állami szervek hatáskörét megállapítják.

Az írott alkotmányok s utánuk a közjogi és politikai kézikönyvek rendszeren egyenkint felsorolják a polgárokat megillető szabadságjogokat. Holott ilyen szabadságjogok voltaképpen nincsenek. A vallásszabadság, a gyülekezési szabadság, a sajtó- és tanszabadság nem külön jogai az egyeseknek, hanem mindannyian csak részei az egységes status libertatisnak, s

ezek az úgynevezett szabadságjogok távolról sem merítik ki a status libertatis egész tartalmát. Rajtuk kívül még nagyon sok cselekvés van, amelyet az állam beavatkozása nélkül hajthatunk végre s amely cselekvésekből teljes joggal lehetne újabb szabadságjogokat konstruálni. így p. o. az állam nem törődik az egyesek öltözködésével; mindenki olyan színű és olyan szabású ruhát visel, a minőt akar, tetszése szerint hordhat sárga, kék vagy piros színű nyakkendőt. Az öltözködés ügye egészen a status libertatis körébe tartozik; vajjon nem lehetne-e ebből a sajtó- és a vallásszabadság mintájára az öltözködés szabadságának a jogát levezetni! Vagy nem beszélhetnénk-e éppen így az étkezés vagy a dohányzás szabadságáról!

A szabadságjogok rendszerét csak történelmi alapon érthetjük meg. A XVIII. század folyamán a rendőrállam mindenbe való beavatkozásával szemben mint természetes visszahatás keletkezett a vágy az államhatalom korlátozására. Az állambölcészek, hogy ezeknek a politikai törekvéseknek nagyobb nyomatékot kölcsönözzenek, felállították a velünk született szabadságjogok elméletét. Azt mondták, hogy az ember természetéből szükségképpen következik a vallás-, a sajtó- a tanszabadság stb; az államnak ezeket a jogokat feltétlenül el kell ismernie, mert különben az ember természetével és hivatásával helyezkednék ellentétbe.

Az állambölcészek, mert egész elméletüknek politikai célja volt, csak azokat a szabadságjogokat vezették le az ember természetéből, melyek hiányát érezték s a melyeket éppen azért szerettek volna biztosítani. A censura elnyomta a sajtószabadságot, tehát felállították mint velünk született jogot a sajtószabadság jogát; nem volt vallásszabadság és gyülekezési szabadság s így ezeket is levezették az ember természetéből. Az öltözködés vagy étkezés szabadságát viszont felesleges volt levezetni, mert ezek nem tartoztak az állam szabályozása körébe s így ezen a ponton nem kellett korlátok közé szorítani az államhatalmat. Ily módon jutottak be a szabadságjogok, mint velünk született jogok a francia emberi és polgárjogok declaratiójába, a honnan viszont a modern alkotmánytörvényekbe mentek át s innen keletkezett az egyéni szabadság kérdésének az a téves felfogása, amely ma is uralkodik.

Az egyéni szabadság terjedelme az állami beavatkozás határaitól függ s azoknak a változásával módosul. Hogy hol fekszik az a határ, amely az állami beavatkozás körét a status libertatis-tól elválasztja, azt a közérdeknek az egész államjogot domináló szempontjai állapítják meg. Az állam mindent hatáskörébe von, amit közérdekből szükségesnek tart s csak azokat a kérdéseket utalja a status libertatis körébe, melyekben az egyesek akaratának tetszés szerinti érvényesülése, az állam és a köz szempontjából egészen közönyös. Az egyéni szabadság terjedelme éppen azért változik, mert változik az állam felfogása arra nézve, hogy mit tart a köz szempontjából fontosnak és mit tart közönyösnek. Így régen az állam nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a polgárok melyik vallásfelekezethez tartoznak. Emellett a felfogás mellett természetesen nem lehetett vallásszabadság. Idővel a felfogás módosult. Ma az állam a köz szempontjából mindinkább közömbösnek tartja, hogy polgárai reformátusok vagy katolikusok-e, éppen ezért biztosítja az áttérés korlátlan szabadságát, sőt megengedi azt is, hogy valaki ne tartozzék egyik vallásfelekezet kötelékébe sem. Mózes törvényei pl. részletesen szabályozzák az étkezés ügyét; előírják, hogy mit szabad és mit nem szabad megenni a polgároknak. Ma az állam, mert a köz szempontjából közönyösnek tartja, ezekkel a kérdésekkel nem törődik.

Éppen azért, mert a közérdek szabja meg az állami beavatkozás mérvét, egyik úgynevezett szabadságjog sem feltétlen. Nincsen olyan kérdés, amelyben az egyesek akaratának korlátlan érvényesülése ne ölthetne az államra és a közre veszélyes jelleget. Ilyenkor az állam mindig beavatkozik és korlátozza a szabadságot. Így a sajtószabadság dacára felelősségre vonja azt, aki sajtóvétséget követ el; bár biztosítva van a polgárok személyes szabadsága, bizonyos feltételek mellett, ha t. i. a közérdek úgy kívánja, mégis letartóztatott, sőt szabadságvesztéssel is büntethető, pedig ez az utóbbi a személyes szabadságtól való teljes megfosztást jelenti. Ha valaki az Istennek emberáldozatot mutat be, mint közönséges gyilkost vonják felelősségre s az illető nem hivatkozhatik arra, hogy állam által biztosított vallásszabadsággal élt.

Hogy a közérdek mikor teszi szükségessé a beavatkozást, vagyis az egyéni szabadság gyakorlása mikor ölt olyan jelle-

get, hogy az állam azt közönyösen nem nézheti, mindig a concret eset körülményeitől függ és előre nem állapítható meg. De ha nem lehet is előre egyenként felsorolni a jogos és jogtalan beavatkozás eseteit, az államjog mégis tehet olyan rendelkezéseket; amelyek megakadályozzák a kormány illeték-telen beavatkozását az egyéni szabadság sphaerájába.

Mindenek előtt szükséges, hogy törvények állapítsák meg szabatosan az állami beavatkozás határait. Az egyéni szabadsággal kapcsolatos kérdések rendeleti úton való szabályozása a legnagyobb veszedelmet rejti magában, mert a kormány új rendeletek kiadásával bármikor elnyomhatja az egyéni szabadságot.

Ez azonban még nem elegendő. A törvény általános szabályai nem lehetnek minden eset különleges körülményeire tekintettel s a kormány az általános szabályokat arra használhatja fel, hogy rájuk hivatkozással abban is korlátozza az egyéni szabadságot, a mikor azt a közérdek nem teszi szükségessé, így pl. ha megfigyelés alá helyezik azt, aki kolera-gyanús beteggel érintkezett, az kétségtelen korlátozása az illető személyes szabadságának; de olyan korlátozás, amelyet a közérdek a legteljesebb mértékben indokol. Lehet azonban, hogy a kormány ezekre a szabályokra való hivatkozással akkor is korlátozza a személyes szabadságot, a mikor a kolera-gyanút semmi elfogadható indok nem támogatja s az illetőt csak azért helyezteti megfigyelés alá, hogy ne vehessen részt pl. egy képviselőválasztásban.

Éppen ezért szükséges, hogy az egyéni szabadság a kormány esetleges támadásaival szemben bírói védelemben részesüljön. Pártatlan bíróság állapítsa meg, hogy jogos volt-e a kormány beavatkozása s a concret esetben az egyéni szabadság korlátozását indokolja-e közérdek. A közigazgatási bíróság egyik legfontosabb feladatát éppen az egyéni szabadság-védelme képezi.